

Szalonnás téglá

Az elmúlt negyven év nemcsak gazdasági, hanem *nyelvi zűrzavart is hagyott ránk* (az eszmeit jobb nem is említeni). Ez a kifejezés: „*népi demokrácia*” például egy törpe kisebbség önkényuralmát jelentette, s ez aztán a „nép” szóval jelölt fogalom, illetve az e fogalom alá sorolhatók (gyakorlatilag: mindannyiunk) gyanússá válását eredményezte; azt, hogy a nemzet (idáig ez volt a gyanús) fogalmából kimarad a nép, az istenadta nép. A részt jelentő párt is elvesztette eredeti értelmét, amint Nagy Pével kezdtek ími – a mai többpártokban ez a beidegződés él tovább, szinte mindegyik egy jó nagy Péről álmodik... A politikai tolvajnyelv (demokratikus centralizmus; a szocializmus alapjainak lerakása; kölcsönös baráti segítségnyújtás, azaz: a KB-nak mindig igaza van; elfáradtunk tartani; nyílt agresszió) mellett, vagy inkább alatt, kialakult egy köznapit túléléstaktikai zsargon is, melynek elemzése és a felsőbb nyelvrétegekkel (a kommunista „tentebb stíllel”) való összehasonlítása egy boldogabb, nyugodtabb kor nyelvészeinek feladata lenne. Én csak egy szó, *illetve fogalom egy-egy színönimájával, illetve az ezekkel kapcsolatos mulatságos félreértésekkel szeretnék foglalkozni rövid dolgozatomban.*

Az előző rendszer remélhetőleg felújíthatatlan intézményéről van szó: a hangulat-, illetve feljelentéseket szolgáltató spiclikéről. A spicli, azaz besúgó – ma még nem kell megmagyarázni, mire is gondolok – szót „lentebb stíliuk” régóta a „*tégla*” szóval helyettesítette. Hogy ezt a jelentésváltozást a szocializmus építésének obligát emlegetése vagy a beépüléssel kapcsolatos asszociáció ihlette, nem tudom. Mindenesetre kora ifjúságomban is tudtam már, mit jelent az, ha valakire azt mondják: vigyázz vele, ez egy téglá. Én tudtam, mi tudtuk, de dicső vezéreink, az építés lázában élve és mindenütt új és új falakat emelve, a téglá szó kompromittálódásáról már nem vettek tudomást. Így *Szűcs Istvánné*, országos úttörőelnök, majd V. kerületi első titkár, akit a nyolcvanas évek elején, az utolsó és drasztikusnak letört, még a KISZ-en belüli megújulási mozgalom idején Szegedre küldtek, hogy megbékítse a forrongó egyetemistákat. Ő ugyanis valahogy így kezdte beszédét: „*Kedves Elvtársak! Minden szó, ami itt elhangzik, és mi is mindannyian, akik jelen vagyunk,*

egy-egy téglá vagyunk a szocializmus falában.” A hatás visszafójtott, de leírhatatlan volt.

Ennyit arról, hogy a vezetők és vezetettek egy idő után az elemi nyelvi közlések szintjén se találkoztak már. *De hogy jön ide a szalonna?* Ez már az én nyelvi és fogalmi döccenőim közé tartozik.

1989 nyarán egy még Lenin-grádban élő és egy már tíz éve izraeli orosz zsidó család találkozásának voltam tanúja – néhány napig a házigazda szerepét is betöltöttem. Az izraeli férfi egyik első kérdése ez volt: – *Aztán van-e Magyarországon jófajta spik?* – Lázasan kutattam emlékezetemben, míg rájöttem, hogy ezt a szót spicli, besúgó, azaz téglá jelentéssel többször is hallottam már orosz barátaimtól. Rávtam: – *Azelőtt nálunk is rengeteg spik volt, de most már nem kell tartani tőlük, mindenki azt beszél, amit akar.* – Válaszomat harsány nevetés fogadta. Ugyanis a spik az orosz köznyelvben *szalonnát* jelent – császár-, vagy angolszalonnát, nem a szalo szóval jelölt közönséges zsírszalonnát, amivel a szovjet boltokban egyedül találkozhattam annak idején. Csak hát Izraelben ilyesmit fogyasztani egy zsidónak, még ha vallástalan is, nagy illetlenség lenne, újdonsült ismerősom, aki orosz korában nagy kedvelője volt ennek a ritka csemegének, ezért fordult hozzám. Ki is próbálhatta az összes, nálunk kapható fajtát – az abáltól a kolozsvári szalonnáig, a finom füstölt és pácolt, a zsírt csak tiaraként viselő sonkákról nem is beszélve.

Hogy aztán egyéb spikekkel, azaz téglákkal, besúgókkal, spiclikkel találkozott-e kies hazánkban, nem tudom. Mint ahogy azt sem, nem jelentették-e otthon az izraeli titkosszolgálat emberei vendégem hazaarulászámba menő viselkedését – ahogy az a szalonnát falta! Szinte sajnálom, hogy nem tartozom a felekezethez – milyen édes, illetve sós és fűszeres lett volna átlépni az egyetlen vagy legalábbis legnagyobb korlátot, amit egy szabad állam a polgárai elé emelt.

Jó étvágyat mindannyiunknak, de kerüljük a nehéz ételeket! A „szalonnás téglát” senkinek sem ajánlom.

BAKA ISTVÁN

Tévéjegyzet Olcsó só

Tévedés ne essék (vagy essék?), itt nem boltok névsora következik, ahol 47 százalékkal kevesebb zsetonért lehet megkaparintani a finom, jódózott sót. Hanem: elnéztem én a tévében a *Volt egyszer egy fesztivál* címmel megáldott műsort, melynek audiovizuális élvezése közben két régről ránk maradt mondat jutott eszembe: 1. Olcsó húsna híg a leve; 2. Vén kecske is megnyalja a sót. E két mondat tömörítve: Olcsó só. Mindamellett teljesen szellemtelen megjegyzés: valóban olcsó show. Mitöbb, a gesztus- és gusztustalanság határát súrolta, és súrolja a mai napig is, lévén a nézők meg nem érdemelt büntetése. Kár lenne észrevétlen hagyni.

Persze, itt jegyzem meg, hogy biztosan volt olyan, aki elragadtatva figyelte ezt, beleérzés-ifjúság, satöbbi. Mégis a mérték, azt mondom, dominál, merthogy mostan jót nevettek azon a szereplők is, a volt-van-időtlen zenészek, hogy akkoriban a KISZ szegfűszeggel ékesített, átfűrható aranylemezbe ágyazott vasbetonoszlopát nyerték el szép hangjukkal, s mesteri hangszerezéssel. Ez, szerintem, uncsi, szóval, hogy ebből műsor, nevetés, mitöbb, kacaj legyen. Sőt, inkább szorulna össze a szívük, a zenészeknek, hogy istenem, mondanák, mekkora barmok voltunk. Talán vállalják. De nem mondják ki.

Aztán meg itt van az a tény, kicsi tény, tényke, amiről évekkel ezelőtt több tonnában hallottunk, hogy ez a fesztivált nyert és befutott, s mára kiöregedett élcspat ráteszi a tönkre a fiatal zenészeket, és nem tudnak befutni a kicsik, mert ott van a zsűriben benkölaci, frenrejszkaresi a bördzsekiben, na, hagyjuk a névsorolvasást. És akkor, kérem szépen, itt még „nosztalgiát ébresztve” megint betöltik egy műsor idejét. Új bekezdés:

Mindig is azt tartották, hogy a magyar zene magyar nyelven soha nem fog befutni; egy ok. De azért ha jól megnézzük a nemzetközi mezőnyt, akkor szinte kitűnik, hogy ott is csak azok az öregek maradtak meg, akik igazán profik, akik, úgymond, jók. Nálunk meg aki megöregszik, belecsonotosodik a műfajba. Szerintem a műfaj unja legjobban. *Szóval hát, olcsó ez a só.* Lemegyek a közértbe, addig *kikapcsolom a tévét.*

PODMANICZKY SZILÁRD

Emléksorok Zombory Lajosról

Huszárverseny Szefeden (1910)

Ma 125 éve, 1867. január 9-én született Szegeden *Zombory Lajos*, aki festőként és építészként egyaránt beírta nevét a honi képző- és építőművészet történetébe.

Apja ügyes kezű lakatosmester, nagybátyja pedig a *Mikszáthtól, Móricz Páltól és Sz. Szigethy Vilmostól* megörökölt híres Zombory Lajos (1840–1930) szenátor volt, aki nevezetes fogadalma szerint addig nem vett új kalapot, amíg a Fogadalmi templomot föl nem szentelték. A nagy Víz (1879) elragadta a család vagyonát, a gimnazista Zombory Lajosnak abba kellett hagynia tanulmányait. Munkába állt: 1881-ben építészeti rajzoló lett *Halmi Andor* aradi irodájában, majd 1886-ban *Lechner Ödön* tervezőirodájába lépett át. Itt dolgozott 1898-ig.

Bár Zombory a Mintarajztanodában tanult, úgy eltele az építészet tudományát, hogy munkáival jelentős pályázatokon vett részt. A szegedi gőzfürdőre és a Közművelődési Palotára kiírt tervpályázaton egyaránt második díjat nyert. Viszont az ő tervei alapján épült a Szegedi Ügyvédi Kamara székháza (1896), mely jelenleg a rádió körzeti stúdiójának ad helyt...

Már 31 éves volt, amikor a festészet kedvéért hátat fordított az építészetnek. 1898-ban beiratkozott a müncheni képzőművészeti akadémiára, ahol a neves állatfestő, *Heinrich von Zügel* tanítványa lett. Annnyira megragadta a lovak és az ökrök anatómiája, az igavonó állat és a parasztember sokszor azonos élete, hogy ő is állatfestő lett. Három évig volt Münchenben, majd 1903 és 1907 között *Benczur Gyula* fővárosi mesteriskolájában képezte magát tovább. Szorgalmas és termékeny festő volt. Első kiállítását 1905 februárjában pesti műtermében, a másodikat 1908 januárjában a *Könyves Kálmán Rt.* szalonjában rendezte meg.

A szolnoki művésztelep létrejöttét 1902. június 29-től számítjuk, a 12 műterem ünnepélyes átadásától. Zombory Lajos az alapító tagok között volt. Eleinte

csak nyáron dolgozott a városban, 1907-től a telep állandó lakója lett. 1911 és 1914 között nyaranta állatfestésre oktatta a Képzőművészeti Főiskola szolnoki ösztöndíjas növendékeit.

Tevékenyen részt vett a Szolnok közéletében. A városfejlesztési munkákat nem egyszer hasznos tanácsokkal segítette. Az ő indítványára létesítették 1903-ban a két helyiségből álló kiállítási termet. 1909-ben őt kérték föl, hogy belátása szerint legjobb helyen állítsa föl a Mária-, a Szt. János- és a Szabadság-szobrot. Ő készítette el 1925-ben a Tisza-part rendezési tervét, melynek java részét föl is használta a város. 1928-ban ő rendezte Szolnok megye ipari és mezőgazdasági kiállítását.

Szülővárosáról sem feledkezett meg: 1926-ban Szegednek ajándékozta 25 festményét. Maga Móra Ferenc múzeumigazgató utazott Szolnokra, hogy a művésszel együtt kiválassza az ajándéktárgyait.

1917-ben az Ernst Múzeumban, 1922-ben a Belvedere kiállítóhelyiségében, 1930-ban a Múcsamokban rendezett kiállítást. Képein a hideg és meleg színek összhangját, a kiegészítő színek finom árnyalatait igyekezett megvalósítani. Témavilága akár szűkösnek is mondható: a szeretett Alföldet festette, embereivel és állataival, miközben a szolnoki tájban egy kicsit mindig ott látta a szegedi földet is. Kétségtelen, hogy művei a ma emberének már kevesebb élményt nyújtanak, mint adtak 60–70 évvel ezelőtt. Ám van néhány olyan munkája, mint például a Damjanich Múzeumban őrzött Jéghordás, melyet az élmény heve, a kezelés frissessége, az ecsetjárás nagyvonalúsága a magyar életképfestészet java munkái közé emel.

Szolnokon hunyt el 1933. november 18-án. Fogadott városában alussza örök álmát.

F. I.

Bevezetés az utcanévtanba 4.

Utcaneveink helyesírása

A jó, a célszerű utcanév rövid. Esményi az egy (Ág utca, Ölyv utca) vagy két (Ády tér, Bartók tér) szótagos. A gyakorlati tapasztalat szerint legfőljebb öt szótagnyi legyen.

Cs. Sebestyén Károly javasolta, hogy a Petőfi Sándor sugárutat, Kossuth Lajos sugárutat is rövidítsük le Petőfi sugárútra, Kossuth sugárútra. E praktikus indítványnak ma már akadálya a hagyomány: így szoktuk meg, s nehéz – no meg költséges – lenne megváltoztatása. De naponta tapasztaljuk, hogy postaautalványon, apróhirdetésben többnyire erre kényszerülünk (Kossuth L. sgt.). A fővárosban a Rosenberg házaspár utcából így lett Rosenberg hp. utca.

Hiteles neveket

Egy időben a *Victor Hugo utca* tábláin ez állt: V. Hugó utca. Azaz: ötödik Hugó utca! Ez egyébként másra is szemléletes példa. Idegen nevek, kivált ha az átlagos magyar ember számára nehezen olvashatók, ejthetők, *nem valók az utcátáblákrá*. Victor Hugo (1802–1885) emberi és írói nagyságában senki sem kételkedik. Tiszteletének fő formája remekműveinek kiadása, olvasása, de *semmi okunk, hogy éppen*

Szegeden utca neve is legyen. Félreértés ne essék: ez nem nacionalizmus, nem sovinizmus. A *nyelvi eszmény szolgálata*, a jó magyarság védelme.

Ügyelnünk kell a nevek hiteles formájának megőrzésére is. Osztrovszky József (1818–1899), Szeged szülőtte, 1848-ban követte az első népképviseleti országgyűlésben, a szabadságharc hőse megérdemli, hogy nevét pontosan, hosszú ó-val írjuk a táblákon, igazolványokban, postai címzésekben is.

Mintha közszók volnának

Fontos tudni, hogy a közszóból alkotott utcaneveket úgy írjuk, mint közszőkét is. Régebben volt szokás, hogy a két szóból, többnyire jelzős kifejezésből álló utcaneveket egybeírták (Felsőtiszapart, Hétvezér utca, Ötház utca, Szabadsajtó utca, Veresács utca, Zöldkert utca stb.). Helyesen ezeket így írjuk: *Felső Tisza-part, Hét vezér utca, Öt ház utca, Szabad sajtó utca, Veres ács utca, Zöld kert utca.*

Helytelen volna a Felső-Tisza-part írása is, hiszen a Felső-Tisza a Tiszának a felső, szabolcs-szatmári szakaszát jelenti, ám itt a szegedi Tisza-part felső (északi) darabjáról van szó.

Különleges eset a Fekete Sas utca írásmódja. Második elemét azért írjuk nagy kezdőbetűvel, mert az utca nem valamely fekete sasról, madárról, hanem a benne álló hajdani Fekete Sas vendégfogadóról kapta nevét.

Eltér az utcanevek helyesírása a kétértelmű földrajzi nevekből keletkezett utcanevek esetében. A földrajzi nevek írásmódjára a kötőjelezés az alapforma. (Pl. Fehér-tó, Két-ér-köz, Makkos-erdő, Vértó). Ám ha utcanévvé válik, *elhagyjuk a kötőjelet*, s a szavakat egybeírjuk: Fehértó utca, Kéttérköz utca, Makkoserdő sor, Vértói út.

PÉTER LÁSZLÓ

A túlzott rövidítési hajlam még az egyébként rövid neveket sem kíméli. A trolibuszokon a Hont Ferenc utca is *Hont F. utca* alakban látható, pedig ezt igazán ki lehetne írni egész terjedelmében. A tarjáni Hüvelyk Matyi utca nevéből is lespórolták a keresztnevet, s ezzel meghamisították értelmét. Hiszen ez nem testrészt vagy mértékegység, hanem a Piroska térrel. Csongor térrel, Erős János utcával a közeli óvodára is utalva *mesehősök bokrárt* alkotja.

Címek, rangok

Ez a nagy takarékoság annál visszatetszőbb, ha máskor a szükségtelen terjedelemnek meg bőven helyet adnak. Így fölöslegesen írják ki a *Bartók tér* nevében a zeneköltő keresztnevét. Közismert vagy ritka nevű személyiségeknek elég a vezetéknevét föltüntetni (Ády, Bartók, Kodály, Tömörkény stb.). A városi kórház hajdani igazgatójának nevében szükségtelen a doktori címet kiírni, ráadásul vezetőkénevében hibásan megkettőzve az s betűt (Dr. Boross József utca – helyesen: Boros József utca). Elv, hogy a címeket, rangokat (báró, doktor, gróf, király, tábornok s hasonló) *elhagyjuk az utcanevekből.*